

Prilagodba i otvaranje environmentalističkih političkih arena Prilog političkoj ekologiji

Andrej A. Lukšič

Sveučilište u Ljubljani; Fakultet društvenih znanosti

Sažetak

Autor pokazuje da su daljnja demokratizacija i otvaranje političkih arena (polity) ekološki osviještenoj javnosti nužni preduvjeti oblikovanja politike zaštite okoliša (policy) i implementacije održiva razvoja koji će se nositi sa suvremenim teškoćama i problemima zaštite okoliša. Uključivanjem javnosti u procese komunikacije i odlučivanja nužno se mijenjaju i uloge vlasti, i to na različitim razinama, te struke. Razvijajući svoju argumentaciju oslanja se na Offea, Kitschelta, Hannah Arendt i Becka, te na druge autore asocijacijske i deliberativne demokracije.

Ključne riječi: *policy, politics, polity, demokratizacija, političke arene, održivi razvoj*

UVOD

Područje zaštite okoliša pripada egzistencijalno najosjetljivijim i interesno i vrijednosno najproturječnijim područjima te zbog toga ne iznenađuje činjenica da je posljednjih desetljeća neprestano izloženo reformama, pa i institucionalnim promjenama, te kao takvo postaje zacijelo najvažnije poprište demokratskih inicijativa, inicijativa za otvaranjem brojnih političkih arena, čije politike »suoblikuju« uvjete života na lokalnoj, a na kraju i na razini cjelokupne planete.

Prevladavanje produktivizma i potrošačkog načina života suvremenih društava je imperativ povijesnog trenutka. Pri tomu posebno mjesto zauzima otvaranje političkih arena javnosti, osobito onih za koje znamo da svojim djelovanjem najviše utječu na stvaranje životnih uvjeta i na samu kvalitetu postojanja.

Budući da postoje veliki otpori prema uključivanju javnosti u procese komunikacije i odlučivanja, osobito otpori organa vlasti,¹ te nedoumice i proturječja koja se temelje na različitim ishodištima, u nastavku ću izložiti one teoretsko-konceptualne argumente koji opravdavaju participaciju javnosti u komunikacijskim procesima i procesima odlučivanja. Oslonit ću se na teze Clausa Offea (1985) i Herberta Kitschelta (1980), koji promišljaju o ulozi politike, struke i javnosti i njihovu odnosu u kontekstu političkih arena, Ulricha Becka (2001), koji konceptom recentralizacije politike otvara prostor drugačijoj institucionalizaciji političkog prostora, te na Hannah Arendt (1996), koja ljudsko iskustvo i na njemu zasnovan »zdrav razum« razumije kao kvalitetu koju uz stručna i politička stajališta i poglede nužno treba institucionalno uključiti u komunikacijske procese i procese odlučivanja.

¹ Na taj nas zaključak navode brojni postupci organa vlasti prema prijedlozima ekološki organizirane javnosti te, osobito, činjenica da unatoč prije četiri godine danom obećanju do danas nije ratificirana Arhuška konvencija.

I.

Moderno se društvo prvi put suočava s tim da samo stvara rizike koji mogu izazvati njegovo uništenje, pa čak i uništenje cjelokupnog života na zemlji. Ti su rizici rezultat čovjekova djelovanja, izraz visoko razvijenih produktivnih snaga i zbog toga više ne možemo govoriti da je ljudsko društvo ugroženo i u opasnosti zbog neznanja, nevladanja nad prirodom, da je, dakle, izvor opasnosti nešto što izmiče čovjekovu utjecaju. Upravo suprotno. Čovječanstvo je do takvih rizika dovedeno upravo zbog znanja i potpune vlasti nad prirodom. Sam problem nipošto nije u znanju i tehnologiji, već u raskoraku između sustava normi i institucija koje čine objektivne prepreke, a uspostavljene su kao funkcionalna potpora produkciji i reprodukciji života u industrijskom društvu, i univerzalnih načela moderne kao što su ljudska prava, jednakost, funkcionalna diferencijacija, metoda argumentacije i skepticizam. Temeljno proturječje, kako ga definira Beck, sastoji se u tomu da se načela moderne u postojećim institucijama mogu realizirati samo djelomično, sektorski, segmentno i na selektivan način. Dakle, s obzirom na to protuslovlje, industrijsko društvo samo sebe destabilizira, njegov kontinuitet postaje izvor njegova diskontinuiteta.

Zbog toga potresi i nagomilani (ekološki) problemi nisu posljedica bezizlazne krize, već posljedica uspjeha modernizacijskih procesa industrijskog društva koji nadilaze ograničenja i očekivanja samoga industrijskog društva. Rješenje koje nudi Beck nije u očuvanju institucija industrijskog društva, već zahtjev da se duh moderne oslobodi okova institucija industrijskog društva, dakle, on zahtjeva više moderne.² Taj proces označava pojmom reflektivna modernizacija. Više moderne za njega znači da treba radikalizirati kategorije klasičnoga industrijskog društva, one koji se odnose na političko i političke institucije, dakle, na parlamentarno demokratsko uređenje.

Industrijsko je društvo zamišljeno kao polumoderno društvo, s ugrađenim protumodernim elementima koji nisu nešto staro ili tradicionalno, već prije konstrukt i produkt samoga industrijskog doba. S razvojem industrijskog društva nastajala je njoj primjerena institucionalna nadgradnja, kao npr. različiti oblici parlamentarne demokracije. Načela koja su za nju vrijedila bila su ograničena samo na neke institucije. Npr, demokratske procedure nisu vrijedile za područje biznisa te za područje znanosti i tehnologije, tj. za ona područja koja su zapravo zajednički odlučivala i upravljala političkom inovativnošću, skrivenom u pojmu napretka. Neuniverzalnost, odnosno ograničenost primjene načela parlamentarne demokracije samo na određene oblike komunikacije i odlučivanja postajalo je s vremenom sve uočljivije, a s razvojem rizičnih produkcijskih snaga, čiju osnovu tvore znanstvene spoznaje i iz njih izvedena tehnologija, to je postalo još transparentnije. U toj je situaciji, zahtijevajući nadzor izvora rizika i opasnosti, javnost pokrenula jedan vrlo važan proces demokratizacije, koji se temeljio na tomu da se problematizira latentna »nedemokratska« uloga tehnokonomskih političkih aktera koji su svojim odlukama stvarali uvjete života u društvu.

Ako je do sada u razvijenim industrijskim društvima postojala neka potreba za institucionalnim okvirom (polity), što je sustavno onemogućivalo ostvarivanje nekih interesa pojedinaca i skupina (isključenost prema klasi i društvenom sloju) i koji je posredno omogućio nekontrolirane štete koje su ta društva nanosila sama sebi te kolektivnu i sveopću pogođenost i trpljenje ljudi, tada upravo zbog toga danas više

2 Beck nudi optimističniju viziju budućnosti od ekoloških vizionara negativnih utopija.

nema razloga da se očuva takav institucionalni okvir iz kojega su građani (zainteresirana i/ili organizirana javnost) isključeni, isključeni iz komunikacijskih procesa i procesa odlučivanja koji se odnose na pitanja prirode, kakvoće njihova životnog okoliša i postojanja uopće, te, s druge strane, kada se radi o provođenju određenih (ekoloških i drugih) mjera koje su od općeg interesa. Aktivna uloga javnosti sada nije samo poželjna, već nužna. Zbog toga je jedna od zadaća (državnih i međunarodnih) vlasti upravo to da pomoću mehanizama koje imaju na raspolaganju stvore naklonjeno raspoloženje i primjerene uvjete za djelovanje i uključivanje aktivne javnosti u te procese odlučivanja i implementacije, dakle, da provedu odgovarajuću reinstitucionalizaciju i javnosti otvore političke arene (za zaštitu okoliša i druge). Aktivna javnost, a to su oni članovi društva koji su sposobni i spremni ponašati se prema pravilima kolektivno–racionalne i odgovorne samoobveze, u takvim institucijama preuzima na sebe ulogu sustvaratelja sadržaja politike kao njezin redistribucijski dio. To je uloga koja je do sada pripadala isključivo državnim institucijama i njihovim politikama (*policy*). Pojedinci povezani u društvene asocijacije i udruženja, tj. pokrete, odnosno ekološki osviještena javnost, na taj način sudjeluju u stvaranju onoga što je »za zajednicu najbolje«. Za te pojedince, organizacije i pokrete u pravilu vrijedi da imaju kvalitete koje akteri iz struke i politike, koji su do sada bili sistemski uključeni u komunikacijske procese i procese odlučivanja, u pravilu nemaju. Ako slijede svoje identitetne zahtjeve i interese ne ostvaruju samokontrolu, ne uzimaju u obzir mogućnost procjenjivanja odluka i ne poštuju kulturnu tradiciju oblika življenja, a to su nužne kvalitete pri stvaranju (ekoloških i drugih) politika. Od trenutka kad državne i međunarodne institucije prestanu biti isključivi akteri sadržajnog oblikovanja politika (*policy*), pisanja i provođenja normi, te kada više ne budu isključivi distributeri prava i sredstava različitim socijalnim skupinama, još uvijek će im ostati važna uloga: mehanizmima regulacije postavljat će orijentacijske točke i tako utjecati na proces samoobveza. Odricanjem od spomenutog monopola državne i međunarodne institucije mogu postati čak učinkovitije pri rješavanju praktičnih problema zaštite okoliša. »Pobjedonosna« kombinacija ostvariva je samo uz uključivanje građana, udruženih u asocijacije, udruženja i pokrete, dakle, uz primjereno povezivanje državnih instrumenata (novac i pravo) na jednoj strani, te osjećaja za solidarnost, odgovornost i sposobnost stvaranja samoobveza, čime, s druge strane, građani usmjeravaju svoje individualne i kolektivne postupke. Tu moramo ubrojiti i znanost jer uklanjanje šteta koje industrijsko društvo samo sebi nanosi nije moguće zamisliti bez znanja i njegove primjene.³ Prema tomu, na točki smo gdje politika nužno postaje dvorazinska jer više naprosto ne može zanemarivati zahtjeve građana za ograničavanjem kolektivnih šteta, a ne može se odreći ni svoje stručne i znanstvene utemeljenosti. Tako se našla u nezavidnoj situaciji. Osviještena javnost, potaknuta dobrim namjerama i opravdanim zahtjevima, zauzima se za samooograničavanje, odgovornost i umjerenost te se zbog toga, a da bi što uspješnije ograničila pogrešne tehnoekonomske pokrete, namjerno utječe strategiji »kočnica i spona«. Njezino slijepo povjerenje u autoritet postojećega institucionalnog sustava je prošlo. Legitimnost sustava je načeta. Javnost više ne vjeruje da je državna politika (*policy*), koja se snažno oslanja na znanost, sposobna »pravilno« teoretski odrediti i praktično usmjeriti razvojne procese u društvu. Radije

³ No, to znanje više nema status objektivnog znanja u smislu da je moguće znanstvenim postupcima odrediti koja su ponašanja i koji propusti kada i za koga važni ili vrednovati i prepoznati rizike. Također, nije moguće odrediti mjesto s kojeg će se provoditi neka »ekološka terapija ili terapija zaštite okoliša«.

nego na znanstvene ocjene, oslanja se na svoje prosudbe, koje su ograničene sposobnošću razumijevanja vlastita položaja i zaogrnutе mitom, panikom i komunikacijskim strahom. Kad se pak radi o rješavanju praktičnih pitanja, radije se okreće vlastitim inicijativama i samopomoći nego znanstveno planiranim aktivnostima koje podupire država.

Zbog tih je tendencija u industrijski razvijenim državama potrebno o oblikovanju politika (*policy*) još jednom promisliti. Dvorazinska politika je neizbježiva nužnost i to se ne može izbjeći ni na račun moralnih ocjena i isključivanja javnosti ni na račun znanstvenih spoznaja, osobito ako se radi o otkrivanju uzroka, posljedica i o stvaranju scenarija za uklanjanje ekoloških i drugih problema.

II.

Promotrimo pitanje politike zaštite okoliša u još jednom aspektu, na koji nas upozorava Ulrich Beck. On zahtijeva da se oprostimo s općeprihvaćenom predodžbom o jednocentričnosti politike. Zbog procesa diferencijacije suvremenih društava više ne postoji samo jedan centar politike (*policy*), već politički procesi (*politics*) teku na različitim razinama (glavna, sekundarna, subrazina, alternativna razina) koje dobivaju na važnosti i njihova autonomija jača. Politika (*polity*) tako postaje sve manje centrirana. Te tendencije prema »rascentriranosti« se ne mogu zaustaviti ili promijeniti ni zahtjevom za većim stupnjem demokratizacije kojim se želi ostvariti otvaranje politike (*polity*) – ma kako da je ona zamišljena – onim akterima koji su sustavno isključeni iz komunikacijskih procesa i procesa odlučivanja.

Spomenuta Beckova tvrdnja ima dugoročne posljedice za razumijevanje politike. Politiku više nije moguće razumjeti pomoću koncepta izvršne politike, već pomoću koncepta političkog procesa za koji je karakterističan gubitak jednocentričnosti i promjena u dosadašnjem načinu djelovanja. Funkcionalna diferencijacija nadograđuje se refleksivnošću, ostvaruje se načelo fleksibilnosti nasuprot centralizaciji i birokratizaciji. Rađa se čitav niz novih samokoordiniranih oblika, tj. podsustava i decentraliziranih akcijskih cjelina. To se događa na različitim razinama. Kao primjer možemo navesti neke tendencije na razini ekonomskog podsustava. Postignuća u tom podsustavu više ne možemo razumjeti samo kao rezultat djelovanja nevidljive ruke tržišta koje usmjerava interese pojedinaca i tehničke prisile, već oni ovise i o politici, koja se kao regulator procesa sve više uključuje u taj sustav i odgovara na socijalne promjene. Tako onečišćivači okoliša nisu samo pod pritiskom tehnoekonomskih silnica, već i pod pritiskom organiziranih građana (javnosti) kojima nije svejedno u kakvu okolišu žive ili će živjeti njihovi potomci. Zbog toga je mogućnost izbora onečišćivačima sužena samo na ona rješenja koja će prihvatiti i javnost. Zahtjev javnosti za osiguravanjem određene kvalitete životnih uvjeta postaje sve važniji element pri oblikovanju ekonomskih uvjeta. To čini okvir triju stupova koncepta održiva razvoja, što postaje jezgra ekonomske i socijalne politike te politike zaštite okoliša u razvijenim industrijskim državama, Europskoj Uniji, pa i u Sloveniji.

Kao što se promjenama u okolišu mora prilagođivati ekonomska politika na svim trima razinama (*polity, politics, policy*), mora se zbog promjena na privatnom području mijenjati i prilagođivati i socijalna politika. Kada se pluraliziraju modeli življenja pojedinaca koji ne nastaju na osnovi političkih rezolucija, programskih smjernica ili zakona, nego su rezultat spoznaja pojedinaca da je moguće stupiti u prostor traženja

novih modela življenja, a ne samo slijediti tradicionalne obrasce braka, obitelji, partnerskog odnosa i sl., dakle, kada se promijene oblici življenja, mora se tomu na odgovarajući način prilagoditi i socijalna politika.

Kada pojedinac i zajednica procjenjuju, odlučuju i sudjeluju u stvaranju uvjeta svojega načina života, počinju se istovremeno događati tektonski pomaci u čitavu društvu i u politici. Raspadaju se monopoli koji su stvoreni u industrijskom društvu i koji su ugrađeni u mrežu institucija i njihovo djelovanje. Tako znanost gubi monopol nad racionalnošću, zanimanje gubi monopol nad ljudima, brak gubi monopol nad seksualnošću.

Uz spomenutu, Beck otkriva i suprotnu tendenciju. Unatoč opisanim dubokim promjenama sve ostaje isto, fasade se ne mijenjaju, građevine industrijskog društva se ne ruše: Ljudi ustraju u svojim ulogama koje su im dodijeljene u cjelokupnoj društvenoj konstrukciji, glume za sebe i za druge, iako su svjesni da te uloge više ne odgovaraju stvarnim socijalnim odnosima, da se sve odvija drugačije. Znanstvenici i istraživači i dalje se ponašaju kao da imaju monopol nad istinom jer o tomu ovisi njihov društveni položaj. Političari simuliraju da zaista posjeduju moć odlučivanja, što im nalaže sustavno građen mit da mehanizme i moć odlučivanja poznaju bolje od ostalih. To najbolje dolazi do izražaja u vrijeme predizbornih borbi. U stvarnosti je ta moć odlučivanja snažno uzdrmana i preselila se na druga središta koja su stvorena u sustavu. Liječnici simuliraju da imaju monopol nad zdravljem, što u pitanje dovode iscjelitelji i svakodnevno iskustvo ljudi. No, na tomu moraju ustrajati zbog očuvanja svojega društvenog položaja. Fikcije imaju svoje mjesto u funkcionalnom igranju uloga i u strukturi moći industrijskog društva, a u stvarnosti pak, punoj nejasnoća zbog upravo opisanih procesa, gube svoju moć i legitimnost.

Nova istraživanja i raspadanje monopola povezani su sa strahom, s nesigurnošću i s rizicima, a istovremeno sa slobodom, jednakošću i sa samoispunjenjem. Koncept moderne stvorio je funkcionalni imperativ, fatalizam napretka i sl., i to je vezivno tkivo industrijskog društva, iako je obećavao mnogo više od toga. On se opire ograničenjima, funkcionalnim imperativima i fatalizmu napretka. U tomu se skriva unutarnji konflikt i oslobađajući potencijal moderne, tvrdi Beck.

Beckov koncept diferencirane politike omogućuje nam da uočimo već postignuti stupanj njezine unutarnje diferencijacije, da uočimo kako ona više nije jedino ili središnje mjesto donošenja odluka o političkoj budućnosti, da postoji više centara političkog odlučivanja, koje kao takve treba i prepoznati. Biznis i znanost više ne trebaju hiniti da ne donose odluke koje određuju uvjete života u društvu jer vlastitim sredstvima oblikuju i politiku (*policy*).

Zbog toga ni izbore više ne možemo shvaćati kao mehanizam za izbor »vođe naroda«, najviše u hijerarhiji, koji u vlastitim rukama drži uzde vlasti i koji je tijekom svojega mandata odgovoran za sve dobro ili loše. Ta predodžba, i danas snažno usidrena u svijesti birača, a masovni mediji, i ne samo oni, neprestano je ponavljaju, više govori o tomu da, prema njihovu uvjerenju, prije živimo u dobrovoljnoj diktaturi nego u demokraciji.

Što je kod građana prisutnije uvjerenje o postojanju jednoga, najvišeg centra politike (*polity*), manja je vjerojatnost da će se u takvim društvima javiti zahtjevi za demokratizacijom, stupnjem demokracije i spremnost građana da u njemu aktivno učestvuju, tvrdi Beck. Predodžba o centraliziranoj vlasti čini mentalnu pozadinu za

tumačenje realne politike, a njoj se pripisuje veća moć nego što je stvarno ima. Zbog te se krhkosti, tj. nemoći, nudi alternativa u obliku snažne političke ruke. Ona pak može doći na vlast samo uz potporu građana (na izborima ili nekako drugačije), koji se, paradoksalno, upravo zbog svoje prirode opiru snažnoj ruci i traže aktivno sudjelovanje.

Sve te promjene, prije ili poslije, traže odgovor i u politici jer neriješene teškoće koje nastaju zbog neusklađenosti društvenih promjena i politike mogu prerasti u otvorene javne i političke konflikte te ulične prosvjede. Alternativa tomu je stvaranje okruženja koje će omogućiti da sve što suoblikuje uvjete življenja bude nadzirano i podložno pojedinačnoj–javnoj refleksiji. Tako se otvara novo razdoblje legitimiranja politike. To, dakako, ima važne posljedice na svim trima političkim razinama: na sadržajnoj razini (*policy*), na razini političkih struktura (*polity*), i na razini političkih procesa (*politics*).

III.

Prije nego što obrazložimo potrebu uključivanja javnosti u komunikacijske procese i procese odlučivanja, uz pomoć Herberta Kitschelta i njegove konceptualizacije političkih arena raščlanit ćemo Beckov koncept diferencirane politike na svim trima razinama – *policy*, *polity* i *politics*.

Politika se ne događa izvan prostora i vremena. Ono što u političko ulazi (*input*) i ono što izlazi (*output*), pa i samu institucionalnu raščlanjenost, treba razumjeti u kontekstu reprodukcijskog ciklusa društvene formacije, dakle u kontekstu kasnokapitalističkog podružljavanja. Politika mora djelovati unutar tog konteksta i reproducirati ga. Zbog toga je važno pitanje koje učinke mora proizvesti politika da bi se reproducirali ključni parametri sustava kasnog kapitalizma. Stoga je za razumijevanje politike nužno istraživanje mreža političkih institucija i načina na koje pojedine institucije pristupaju problemima (tehnikama rješavanja problema). Naime, način na koji su institucije međusobno povezane i kako pristupaju pojedinim problemima govori o tomu kako se posreduju i gdje se lome neposredni funkcionalni odnosi politike i kasnokapitalističkog podružljavanja. Politički *output* određuje i način na koji se prepoznaju politički problemi, tko su sudionici političkih procesa (interesno sudjelovanje) i sam tijek odlučivanja i implementacije.⁴

Da bi mogao politiku razumjeti u gore spomenutim dimenzijama, Kitschelt stvara teoretski instrument koji je dovoljno osjetljiv za specifičnosti političkih struktura i posebnosti političkih procesa u određenom društvenom kontekstu i koji zbog toga omogućuje transparentniju analizu politike.

Pojam političke arene preuzeo je od Lowena, ali ne i njegovo sadržajno određenje u cjelini. Kitschelt u pojmu »politička arena« povezuje dva pojma koji čine ključ za

⁴ Razine posredovanosti ne tematizira i ne može tematizirati ni empirijski ni hiperstrukturalistički pristup politici. Usto, politiku treba tumačiti i iz zornog kuta intencija i artikuliranih interesa političkih aktera. Samo strukturalno–teoretskom analizom politike, analizom koja je s jedne strane vezana uz društvo, a s druge strane uz organizaciju društva, nije moguće pojasniti »povijest političkog odlučivanja« jer su politički akteri, uz to što su vezani uz institucionalni sustav i njegova pravila, kreatori slike društvene stvarnosti, kreatori političkih programa i strategija, te posve autonomni pri povlačenju političkih poteza. Svojim djelovanjem na svim tim razinama daju političkim procesima vlastitu dinamiku koja se temelji na realnoj političkoj borbi.

razumijevanje politike: prvi, *policy*, obuhvaća određene funkcionalne problemske sklopove društvene reprodukcije, a drugi, *politics*, pojavljuje se u različitim oblicima, ovisno o institucionalnoj strukturi politike i političkih procesa.

Po njegovu mišljenju, politička arena je prostor političkog djelovanja u kojemu se društveni problemski sklopovi politički tematiziraju, postaju predmet politike. Prostor političkog djelovanja ima vlastita strukturna obilježja koja određuju njegove unutarnje granice. Za prostor političkog djelovanja karakteristični su sljedeći procesi:

- proces utvrđivanja političkih problema
- proces političkog odlučivanja
- proces realizacije političkih odluka (implementacija).

Spomenuta strukturna obilježja utječu i na stvaranje tipova političkih aktera, na stvaranje sustava političkih institucija i na oblike širenja političkih sukoba.

Kitschelt je svjestan da pojedine dimenzije političkih arena, pa i njihov broj i diferencijacija, ovise o razini teoretskog znanja o političkim arenama, a ono se tek počelo razvijati. S obzirom na to, ne gaji velike iluzije da je njegova tipologija političkih arena, koju ću u nastavku izložiti, konačna.

Polazište za određivanje tipova političkih arena su funkcionalni problemski sklopovi kojima se politički bavi kasnokapitalistički sustav. Ne iznoseći pojedine pokušaje analitičkog raščlanjivanja funkcija društva, Kitschelt izlaže svoju glavnu tezu: svaki funkcionalni problemski sklop možemo raščlaniti na dvije analitički različite arene, na »političko«–sistemske i socijalno–integrativni problem koji se rješava represijom, ideologijom ili ekonomijom. Definirajući tako svoje polazište, prepoznaje sedam političkih arena.

Prva politička arena određuje prava i dužnosti apstraktnih subjekata razmjene, dakle pravno uređuje međusobne odnose agenata. Državne institucije uz pomoć sredstava kojima raspolažu, tj. uz monopol vlasti kao sredstva sankcioniranja, jamče »ustavnost« i »zakonitost« u civilnom društvu, stvarajući pravila koja se opiru centrifugalnim tendencijama društava razmjene, baziranih na konkurenciji.

Druga politička arena uređuje odnose razmjene u užem smislu. Općenito govoreći, radi se o regulaciji ekonomske politike. Samodestruktivne tendencije podruživanja u civilnom društvu, koje su isprva imale oblik monopolskog udruživanja, a poslije druge oblike, ograničuju se pomoću političke regulacije i definiranjem odnosa razmjene. Regulativna funkcija politike javila se tek na određenom stupnju podruživanja i nije bila prisutna u vrijeme nastanka kapitalističkog načina produkcije. Također, u kapitalističkom načinu produkcije postupno su se uvodile i druge ekonomske i ideološke funkcije države.

Treća politička arena obuhvaća ideološko i normativno integrirajuće djelovanje. Sve državne mjere su ideološko–simbolične prirode, a onima pomoću kojih se uspostavlja socijalna integracija Kitschelt daje specifično značenje. Metode socijalne integracije koriste se u takozvanim ideološkim državnim aparatima; tu ubraja masovne medije, područje kulture i religije, te neke socijalne instancije.

Četvrta politička arena također se bavi političkim legitimiranjem i ideološkom integracijom. Pojmovno je obuhvaća O'Connorova sintagma »socijalni troškovi reprodukcije« (1974:182). Političko djelovanje u toj je areni usmjereno prema socijalno marginalnim skupinama koje se ne mogu supsumirati pod kapitalne odnose te zbog

toga nemaju neposrednu vrijednost za kapitalistički način produkcije. U tom slučaju državne institucije igraju ekonomski nereproduktivnu ulogu koja je, s druge strane, i te kako važna za integraciju društvenog sustava.

Ekonomsku funkciju politike u kasnokapitalističkim državama Kitschelt dijeli na dvije političke arene.

Politika u petoj političkoj areni usmjerava se prema osiguravanju nužnih uvjeta za očuvanje tržišne sposobnosti kapitala na razini ekonomskog procesa reprodukcije. Takozvani opći i posebni uvjeti produkcije ne proizlaze neposredno po kapitalističkoj logici, već se moraju politički regulirati i voditi. Takve uvjete jamči strukturalna politika, politika socijalnih investicija i infrastrukturna politika.

Politika u šestoj političkoj areni odnosi se na društvenu potrošnju, odnosno na produkciju i reprodukciju radne snage. Zbog toga je usmjerena prema osiguravanju uvjeta za:

1. kolektivnu potrošnju najamnih radnika; tu ubrajamo mrežu zdravstvenog sustava, regionalno razgranate opskrbe i uslužne djelatnosti itd,
2. socijalno osiguranje
3. prekvalifikaciju radne snage.

Posebno mjesto u Kitscheltovoj teoriji ima sedma politička arena koja na neki način povezuje sve prethodne. U toj se areni tematizira odnos politike i ekonomije – pozornost se posvećuje djelovanju ekonomskog sustava na tijek resursa u državnom području te, povratno, učinku tog djelovanja na ekonomski sustav. Drugačije rečeno, kako reprodukcijski problemi, koji po svojoj prirodi nisu politički, ulaze u politički prostor te se, politički oplemenjeni, vraćaju u »izvanpolitička« društvena područja. U sedmoj političkoj areni radi se o tijeku apstraktnih vrijednosti koje se pretaču kroz politički prostor, za razliku od ostalih šest koje proizvode uporabne vrijednosti, istina, različite kakvoće, ali sve omogućuju »nepolitičke produkcijske odnose« koji se temelje na kalkulacijama vrijednosti razmjene.

Cilj resursne politike je očuvati ekonomsku ravnotežu i rast jer samo ravnoteža i ekonomski rast omogućuju s jedne strane mobilizaciju resursa politike (porezi, krediti) i, s druge strane, očuvanje organizacijskih sredstava politike (institucija kao sredstava ograničavanja, onemogućivanja, konkurencije). U tom smislu očuvanje ekonomske ravnoteže i rasta uz pomoć resursne politike postaje »funkcijska funkcija« političkoga. Očuvanje ekonomske ravnoteže i rasta mora se sinkronizirati s tijekom resursa kroz različite političke arene. Balansiranje resursnih tokova kroz političke arene stvar je budžetske i makroekonomske politike.

Tek na osnovi toga možemo pojasniti apstraktni karakter politike u kapitalističkim državama, koji postaje posve transparentan tek u sedmoj političkoj areni. Politika prepoznaje reprodukcijске probleme samo posredno, ako su ugrožena njezina interna politička organizacijska sredstva. Da bi izbjegla tu opasnost, prisiljena je kalkulirati resursima, te tako kalkulacija resursima postaje vezivo kapitalističke politike, tj. ono što održava politiku. Politika u cjelini, da bi osigurala uvjete vlastita opstanka, mora jamčiti kapitalističko podružvljavanje.

U kontekstu predstavljenog koncepta političkih arena i značenja djelovanja, tj. uključivanja iskustva u komunikacijski sustav i sustav odlučivanja, postavlja se strateško političko pitanje: Koje političke arene treba podržati i kako ih institucionalno

redizajnirati? Drugim riječima, kako uspostaviti institucionalne i druge uvjete za uključivanje javnosti kao nositeljice zdravorazumskog pogleda na svijet u komunikacijski proces i proces odlučivanja onda i tamo gdje se odlučuje o stvaranju uvjeta i smisla čovjekove egzistencije (ili, politički–pragmatično, kada se radi o održivom razvoju).

IV.

Da bismo stvorili novi model razvoja, treba promijeniti dosadašnje uloge koje je u tim procesima imala država, znanost i javnost. Također, shvaćanje politike treba obuhvatiti sve tri razine (*policy, polity, politics*) i smjestiti ih u kontekst kapitalističkog podružljavanja. Zbog problema zaštite okoliša i identificiranih potreba nužno je spomenute razine primjereno modificirati, otvoriti sudjelovanju javnosti te ih horizontalno povezati. Budući da je javnost sustavno isključena iz dosadašnjih institucionalnih mreža, pa zbog toga i iz procesa komunikacije i odlučivanja koji se odvijaju u institucijama, u nastavku ću govoriti o tomu što javnost kao glas iskustva donosi procesu komunikacije i odlučivanja, a što predstavnici različitih struka i profesionalni političari ne mogu ako se drže svojega poslanja.

Ako su neposredne teškoće i problemi zaštite okoliša generirani kao posljedica odluka u ekonomskim političkim arenama, gdje glavnu riječ imaju menadžeri i stručnjaci, onda ne iznenađuje činjenica da je pod pritiskom organiziranih građana reagirala državna vlast mijenjajući politiku i zaoštavajući uvjete pod kojima djeluju i odlučuju ekonomski subjekti. Krajem devedesetih godina donijela je i Arhušku konvenciju, čime javnost, uz politiku i struku, dobiva status važna aktera pri oblikovanju politike, planova, normativnih akata i sl. Dakle, sudjeluje pri stvaranju uvjeta pod kojima moraju biti prihvaćene odluke ekonomskih aktera koji su ekološki problematični. Time je učinjen prvi važan korak prema otvaranju institucija i uključivanju javnosti u procese komunikacije i odlučivanja na području okoliša. Kako intenzivno i kako brzo će se u državama potpisnicama konvencije odvijati te promjene ovisi o odnosu političkih snaga, kao i o odnosu snaga u pojedinim političkim arenama.

U Sloveniji su na različitim razinama i iz različitih razloga uočljivi snažni otpori prema otvaranju političkih arena za javnost. Stoga ćemo, izlažući teze Hannah Arendt, konceptualno obrazložiti zašto javnost treba uključiti u procese komunikacije i odlučivanja kada se radi o očuvanju životnih uvjeta.

Hannah Arendt tvrdi da čovjek iskustva radikalno nadilazi predodžbu koja je ugrađena u znanstveni pogled. Taj pogled razdvaja objekt, svijet oko nas, i subjekt, čovjeka. No, kako tvrdi H. Arendt, ni čovjeka ni svijet nije moguće svesti na kategoriju subjekta, odnosno objekta, jer sve s čime čovjek dolazi u dodir postaje uvjet njegove egzistencije. Zato čovjek nije slobodan subjekt koji stvara značenja neovisno o svijetu. Svijet koji on percipira kao dan strukturno utječe na njegovo mišljenje i određuje ga. Taj svijet koji uvjetuje čovjekovo mišljenje nije samo objekt, neovisan o čovjeku, već je sastavljen i od stvari koje su proizvod ljudske djelatnosti, a one povratno uvjetuju svoje stvaratelje–ljude. Štoviše, svijet je ovisan o našoj prisutnosti, inače bi bio ne–svijet, gomila nepovezanih objekata. Čovjekova egzistencija je nemoguća bez stvari i stvari su bez nas samo gomila objekata. Imati svijet znači biti uključen u okoliš u kojemu stvari imaju potencijalan odnos s nama (npr. kao ograničenje, kao nešto što nam služi kao oružje, kao nešto što volimo i sl.). Razum se ne treba truditi da izgradi

svijet objedinjavanjem pojedinačnih osjetilnih dojmova koje je prethodno razlučio jer cjelovitost, kontinuitet i smisao svijeta već postoji i daje oblik našoj, ljudskoj egzistenciji. H. Arendt ne shvaća ljude kao relativno autonomna bića koja su uvjetovana odnosima prema okolišu, što je karakteristično za znanstveni pristup i što je pretpostavka ekološke političke teorije. Takvo shvaćanje odnosa ljudi i okoliša pretpostavlja postojanje dvaju jasno odvojenih polova, »mi« i »okoliš«, koji se naknadno povezuju.

H. Arendt izbjegava klopku teorije relativne autonomnosti i referenci na subjekte i objekte te se utječe razumijevanju osnovne razine iskustva, gdje još ne postoji razlikovanje subjekta i objekta. Na toj osnovnoj razini iskustva parazitiraju visoko intelektualizirani sustavi ideja (subjektivističke i objektivističke teorije), koji ga istovremeno prešućuju. Postavljanje na osnovnu razinu iskustva znači povratak neartikuliranom značenju, koje postoji prije znanja i koje znanje slijedi. Radi se o zdravu razumu koji sjedinjuje iskustva i na toj razini stvara njihovo značenje.

Autorica afirmira zdravorazumsko poimanje svijeta koje je prisutno u svakodnevnom jeziku i koje možemo shvatiti kao pretkonceptualno razumijevanje iskustava. Tako ostaje sputana primarnim značenjem, a iskustva pokušava učiniti razumljivijima uz pomoć racionalnoga govora. Da bi iskustvo bilo razumljivo, treba razumjeti njegovu strukturu, otkriti sličnosti u značenju, otkriti modele ponašanja i funkcionalne odnose koji, barem naizgled, povezuju različite odnose i načine ponašanja.

Na tim metodološkim pretpostavkama H. Arendt otkriva tri osnovna modela čovjekove povezanosti sa svijetom, koje naziva rad, stvaranje i djelovanje. Te modele ne opisuje objektivistički, kao sekvence gibanja, ni subjektivistički, kao unaprijed zadane smjerove koji vode k svijetu. Modele razumije kao način na koji ljudi stupaju u odnos sa svijetom i s drugim ljudima. Svaka od tih aktivnosti ima svoju strukturu i svrhu, a ima i neartikulirano značenje koje određuje kako pristupamo svemu što nas okružuje. Zbog toga sva tri modela imaju ugrađen karakterističan način mišljenja, mentalitet, koji ima svoje značenje i određuje čovjekov odnos prema materijalnom svijetu s kojim se susreće.

Ovom prilikom neće se detaljnije raščlanjivati pojedini modeli, no ukratko će se izložiti da rad u sebi skriva želju za nasiljem nad prirodom, što čini pomoću ovladavanja i mijenjanja. Ako su instrumentalizacija i uništavanje prirode glavni čimbenici koji uvjetuju čovjekovu egzistenciju u dvadesetom stoljeću, tada mentalitet rada, kao i rad, mora preuzeti svoje breme odgovornosti. Rad, kao ni stvaranje, nisu uključeni u javnu sferu, iako bi trebali biti. Rad je tijesno povezan sa zadovoljavanjem fizičkih potreba pa ne može razviti punu svijest o svijetu koji nadilazi neposredno osjećanje. Rad instrumentalizira svijet do te mjere da nijedan cilj nije konačan. To čini nemoćom ideju o postojanju neke vrijednosti koja bi dala smisao cjelokupnom lancu sredstava i ciljeva.

Snagu pridavanja smisla, prema mišljenju H. Arendt, ima treći model – način stupanja u odnos s drugim ljudima. Radi se o djelovanju koje obuhvaća riječi i postupke kojima kao sudionici u zajednici potičemo događanja u kraljevstvu čovjekove pluralnosti. Sudjelovanje u zajednici oslanja se na individualno iskustvo koje proizlazi iz zdravog razuma. Samo javno stvorene vrijednosti osmišljavaju život. Samo standardi koje sagledavamo iz mnogobrojnih perspektiva mogu jamčiti da nisu plod individualnih mišljenja. Zato su javno iskustvo i javno promišljanje potrebni za izgradnju smisla koji će osmisliti i postupke zajednice, očuvati je i stvarati svijet.

Zajednička procjena proizlazi iz zdravorazumske razmjene mišljenja o javnoj sferi života, kao i o svijetu prirode, a sadrži i odluku o načinu djelovanja, kakvo će ono biti, koje će se stvari pritom pojaviti.

Takve su procjene posve različite od odluka koje uzimaju u obzir samo pojedine preference. Sadržavaju i druga viđenja problema, a ne samo ona koja potvrđuju vlastite interese, sadržavaju spoznaju da se tako stvara životni stil cjelokupne zajednice. Na taj način stvoreni standardi sigurnosti, pravednosti, odgovornosti, rizika, ljepote i sl. nisu napad na individualnu slobodu. Upravo suprotno. Shvaćanje svih izbora kao isključivo individualnih odluka je ono što ugrožava zajedničke standarde neke zajednice. Tržište kao nevidljiva ruka doduše združuje osobne izbore, ali zanemaruje mogućnost promišljanja odluka koje određuju neku zajednicu.

Budući da mentalitet rada i mentalitet stvaranja prijete instrumentalizacijom svijeta koja vodi nepridavanju značenja i vrijednosti te obezvjeđivanju svih vrijednosti u zajednici, mora postojati djelovanje i govor koji popunjavaju tu prazninu. Zdrav razum, koji proizlazi iz promišljanja zajedništva i povijesti velikih djela, stvara samo pretpostavke da oni postanu dio većeg projekta. No, daje osjećaj vrijednosti pojedincu jer je uključen u proizvodnju smislenih priča i kolektivnog sjećanja.

Sva tri modela ovise jedan o drugomu, ne negiraju se, a negiranje bilo kojeg od njih umanjilo bi puninu čovjekove egzistencije. Treba ustrajati na jasno razgraničenim ulogama svake od spomenutih djelatnosti jer su njihovi ciljevi različiti i u čovjekovoj egzistenciji očuvati harmoniju svih triju modela.

Alternativa koju H. Arendt nudi suvremenu svijetu u ekološkoj krizi ne temelji se na žrtvovanju i odricanju ni na prijetnjama i autoritarnom političkom rješavanju tih problema. Njezin odgovor na ekološku krizu ne ide u smjeru uvođenja represije kako bi se ostvarivale ekološki neostvarive preference, bez obzira na to je li represija zasnovana na pristanku zbog moralnih poriva ili na čistoj prisili autoritarne države. Njezin odgovor temelji se na djelovanju zajednice koja je ponosna na svoje zajedničke prosudbe i potiče način života koji ograničuje privlačnost rada i stvaranja. To zajednici uspijeva već i zbog toga što samo djelovanje favorizira njoj vlastite vrijednosti koje ju štite od vitalizma i sveopće instrumentalizacije. Tako se uspostavlja potencijalno stabilna konfiguracija svih triju aktivnosti koje mogu izgraditi primjerene neproduktivističke mentalitete.

ZAKLJUČNA MISAO

Novi model razvoja, održivi razvoj koji, uz ekonomiju i socijalu, u obzir uzima i okoliš, nije moguće uspješno oživotvoriti bez promjene postojećih institucija.⁵ One, ako ostanu nepromijenjene, nisu samo ograničenje koje je uz manje ili veće napore moguće zaobići, već su i snažne prepreke koje onemogućuju proces njegova ostvarivanja. Zato ih treba primjereno reformirati, i to tako da u budućnosti budu čimbenik jačanja i pospješivanja tog procesa. Reformu institucija nipošto ne treba ostvarivati samo na razini osnivanja novih institucija, čije bi poslanstvo bilo skrb za održivi razvoj,

⁵ Ako prihvatimo podjelu ekologije na »duboku« (*deep*) i plitku (*shallow*), možemo i unutar političke znanosti otkriti dva smjera: ekološku političku znanost koja se bavi »dubokom« politikom (*politics* i *polity*) te sadrži ekološku političku teoriju kao »duboku« ekološku politiku (*politics*, *polity*) i politička znanost koja je znanstveno orijentirana prema analizi politika (*policy* analiza), odnosno prema analizi pitanja

i koje bi se uključile u već postojeću institucionalnu mrežu. To ne bilo dovoljno jer je postojeća institucionalna mreža usmjerena prema kanaliziranju procesa neodrživa razvoja, produciranju i reproduciranju mentaliteta takvog razvoja i njegovu ostvarenju u svijetu života. Institucionalnu reformu treba provesti temeljitije. Treba promijeniti samu institucionalnu mrežu, otvoriti je u dvama smjerovima, tako da se omogućiti tijekom horizontalnih procesa među institucijama samim te uključivanje u proces akterima koji do sada nisu sudjelovali u procesima komunikacije i odlučivanja. Upravo su oni nositelji stvaranja politike važnih iskustava sa zdravorazumskim i pretkonceptualnim pogledom na društvena pitanja o kojima se odlučuje u tim institucijama.

Postojeće institucije koje kanaliziraju komunikacijske procesa i procese odlučivanja na određenom društveno relevantnom području nisu jednako otvorene, tj. zatvorene. Na državotvornim područjima političke su arene zatvorenije, a političke i druge elite čuvaju više prostora za »slobodno« odlučivanje, kao na primjer na područjima koja su otvorenija svijetu života i usmjerena prema zadovoljavanju zajedničkih potreba nekog društva. Spremnost vlasti da u dogledno vrijeme otvori pojedine političke arene u smjeru koji smo gore spomenuli vrlo je različita. Ta se spremnost ne temelji na dobrohotnosti ili dobroj volji. Tek kada se vlast nađe pod dovoljno snažnim javnim ili političkim pritiskom, spremna je pristati na reformu i otvaranje institucija. Spomenuti se proces najbrže odvija tamo gdje se javni i politički pritisak jedinstveno artikulira te na onim područjima na kojima politika, planovi, normativna regulativa i konkretne odluke najviše utječu na kvalitetu ljudskog života i koja su kao takva i prepoznata.

U državama Europske Unije su institucije koje kanaliziraju komunikacijske procese i procese odlučivanja na području okoliša doživjele čitav niz promjena. Najprije su osnovane nove institucije koje su trebale pridonijeti stvaranju nove sektorske politike i uz čiju bi se pomoć započeo proces ostvarivanja održivog razvoja. Taj se stupanj reforme ubrzo pokazao nedostatnim jer nije ostvaren očekivani učinak na smanjenje teškoća i na rješavanje postojećih nagomilanih ekoloških problema. Pod pritiskom međunarodno organizirane ekološke javnosti u drugoj je polovici devedesetih godina započeo proces otvaranja environmentalističkih političkih arena, ponajprije za one aktere koji su stasali iz civilnih društvenih inicijativa (organizirana javnost). Oni su zahtijevali da se za područje okoliša usvoje i poštuju rigoroznija pravila te da se akteri

zaštite okoliša ili vladinih politika, kao što je onečišćenje zraka i sl., i koju nazivamo »plitkom« političkom znanosti. U takvim studijama ne postavljaju se »duboka« pitanja, pitanja koja uključuju promišljanje vrijednosnih temelja same ekološke krize i potrebe za društvenom transformacijom koja bi iz toga slijedila. Zahtjev za transformacijom modernoga industrijskog društva, koja se mora istovremeno odvijati na različitim razinama, zapravo je zahtjev za drugačijim društvenim uređenjem koje je vrijednosno usmjereno prema uspostavljanju ekološke održivosti, društvene pravednosti i koje omogućuje ispunjenje pojedinaca. Posve je očito da »duboka« ekološka politička znanost svojim određenjem pitanja zaštite okoliša nije prihvatljiva onim političkim akterima koji su u službi čuvara postignutog stupnja demokracije i ekonomskog razvoja i da je za njih mnogo prihvatljivija »plitka« varijanta ekološke političke znanosti koja ne postavlja pitanja o vrijednostima na kojima se temelji industrijska civilizacija. Pritom ni takve političke aktere ni »plitke« istraživače zaštite okoliša ne pogađa činjenica da uporno ostaju u krošnji stabla koje se suši upravo zbog toga što to oni ne žele vidjeti ili proučavati. »Duboki« uvidi u političkoj znanosti nisu nešto staro. Uvjeti za takva promišljanja sazreli su tek u drugoj polovini osamdesetih godina 20. stoljeća. Ta promišljanja, potpomognuta reformistički orijentiranim političkim akterima, potaknula su prve međunarodne konferencije, konvencije, agende i druge međunarodne političke dokumente o zaštiti okoliša. Tu se ubrajaju i oni koji su ostvarili koncept održivog razvoja (povezanost ekonomije, socijalnog segmenta i okoliša) te uključili javnost u komunikacijski proces i proces odlučivanja (Arhuška konvencija).

civilnog društva sustavno uključuje u komunikacijske procese i procese odlučivanja, i to na različitim razinama. Na tom demokratizacijskom valu nastala je i Arhuška konvencija koju su 1998. godine potpisali ministri za zaštitu okoliša, pa i slovenski. Otvaranje (ekoloških i drugih) političkih arena od tada uz različit intenzitet teče u mnogim državama. Na primjer, Slovenija ni nakon šest godina nije u Parlamentu uspjela ratificirati taj sporazum, a na razini reinstitucionalizacije stvari jedva da su se malo popravile. Minimalni pomaci su razumljiviji ako znamo da u Sloveniji prevladava uvjerenje kako uključivanje organizirane ekološke javnosti u komunikacijske procese i procese odlučivanja, koji se odvijaju na različitim razinama, znači uključivanje novoga, nepotrebnog aktera, koji svojim pogledima može još više zaustavljati i komplicirati proces odlučivanja. Manje je prisutno uvjerenje da je javnost važan nositelj spoznaja koji ne smije izostati pri stvaranju politike zaštite okoliša, pri izradi planova, pisanju normativnih akata i pri donošenju posve konkretnih odluka koje utječu ili mogu utjecati na stanje okoliša. Posljednjih nekoliko godina Slovenija nije slijedila one europske države koje su stupile u drugu fazu institucionalne reforme, ponajprije usmjerenu prema otvaranju (ekoloških i drugih) političkih arena organiziranoj javnosti. Početkom 2003. godine javlja se i treći val institucionalnih reformi jer su neke države EU započele vertikalno povezivati institucije vlasti. Ta reforma temelji se na shvaćanju da politiku zaštite okoliša nije moguće voditi parcijalno, sektorski, nepovezano i neusklađeno s drugim područjima jer se zbog svega toga prihvaćaju protuslovne politike i mjere koje rezultiraju neučinkovitošću, niveliranjem, ako ne i pogoršanjem stanja u okolišu, premda je za planirano poboljšanje uloženo mnogo napora, truda i javnih sredstava.⁶

Slovenija danas znatno zaostaje za takvim institucionalnim promjenama jer Parlament još nije ratificirao ni Arhušku konvenciju. Čini se da vlast još ne želi poduzeti normativne, a posljedično ni institucionalne reforme koje bi promijenile tijek dosadašnjih procesa komunikacije i odlučivanja na području okoliša. Sloveniju u budućnosti čeka još mnogo posla, dakle obje institucionalne reforme na području environmentalističke političke arene: otvaranje environmentalističke političke arene,⁷ u koju se mora uključiti organizirana javnost, i međusektorska suradnja.⁸ Bez toga ne možemo očekivati ozbiljnije pomake u ostvarivanju održivog razvoja, gdje će okoliš, kao treći stup u tom konceptu, uz ekonomsko i socijalno područje, imati jednakovrijedno mjesto. Dosadašnji pokušaji reinstitucionalizacije nisu išli i ne idu tim smjerom.

Osiguravanje uvjeta za djelovanje političke zajednice je u rukama vlasti koja svojim svakodnevnim postupcima i odlukama potiče ili otežava njihovo stvaranje, i to na svim trima razinama politike: (*polity, policy, politics*). Prema tim će postupcima biti moguće prosuditi je li aktualna vlast na razini zahtjeva i sadašnjih potreba ili nije.

6 Kao takav slučaj u Sloveniji možemo navesti poljoprivrednu politiku i politiku zaštite okoliša glede problema pitke vode ili primjer prometne, energetske i politike zaštite okoliša u vezi s problemom čistog zraka.

7 Za demokratizaciju te političke arene potrebno je izvršiti politički pritisak na one koji odlučuju i promijeniti odnose političke moći; to bi se zatim odrazilo u normativnim aktima koji bi bili osnova za institucionalno redizajniranje političke arene.

8 Važno je pitanje kako će se institucionalno oblikovati environmentalistička politička arena, hoće li ostati sektorska i vezana samo uz Ministarstvo za zaštitu okoliša, prostor i energiju ili će nadići tu jednostranost te uključiti i druga ministarstva koja svojim politikama, planovima, programima i odlukama utječu na kvalitetu okoliša i života u njemu. To nas navodi na promišljanja u vezi s dosadašnjom institucionalizacijom i procedurama prema kojima su bili vođeni procesi komunikacije i odlučivanja.

LITERATURA

- Arendt, H. (1996). *Vita Activa*. Ljubljana: Krtina.
- Beck, U. (2001). *Družba tveganja*. Ljubljana: Krtina.
- Beck, U. (1995). *Ecological Politics in an Age of Risk*. Cambridge: Polity Press.
- Dryzek J. S. (2000). *Deliberative Democracy and Beyond*. Oxford: Oxford University Press.
- Fischer, F. (2003). *Citizens, Experts and the Environment*. Durham/London: Duke University Press.
- Hirst, P. i Bader, V. (2001). *Associative Democracy: The Real Third Way*. London: Franc Cass.
- Kitschelt, H (1980). *Kernenergiepolitik, Arena eines gesellschaftlichen Konflikts*. Frankfurt/New York: Campus Verlag.
- Lukšič, A. (2002). "Odpiranje odločevalskega procesa". U: Marega, M. i Kos, D. (ur.): **Aarhuška konvencija v Sloveniji**. Ljubljana: REC.
- Lukšič, A. (1999). Rizična tehnologija: izziv demokraciji. K politični ekologiji. **Časopis za kritiko znanosti**. br. 193.
- Marega, M. i Kos, D.(2002). **Aarhuška konvencija v Sloveniji**. Ljubljana: REC.
- Offe, C. (1985). **Družbena moč in politična oblast**. Ljubljana: DE.
- Whiteside, K. H. (1996). Hannah Arendt in ekološka politika. **Časopis za kritiko znanosti**, br. 180–181.

ADAPTATION AND OPENING OF ENVIRONMENTALISTIC POLITICAL ARENAS A CONTRIBUTION TO POLITICAL ECOLOGY

Andrej A. Lukšič
Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana

Summary

The author presents that further democratisation and opening of political arenas (polity) for environmentally aware general public are necessary pre-conditions for designing environmental protection policy (policy) and implementation of sustainable development that will be able to cope with modern hardship and environmental protection issues. By involving general public into communication processes and decision-making, the roles of government have been changing inevitably, specifically on different levels, and professions. By developing his argument, the author relies on Offe, Kitschelt, Hannah Arendt and Beck, as well as on other authors in the field of associational and deliberative democracy.

Key words: *policy, politica, polity, democratisation, political arenas, sustainable development*

MODIFIZIERUNG UND ÖFFNUNG NEUER POLITISCHER ARENEN EIN BEITRAG ZUR POLITISCHEN ÖKOLOGIE

Andrej A. Lukšič
Universität Ljubljana, Fakultät für Sozialwissenschaften

Zusammenfassung

Die Autorin weist darauf hin, dass eine weitere Demokratisierung und Öffnung politischer Arenen (polity) im Hinblick auf eine umweltbewusste Öffentlichkeit notwendige Voraussetzungen für die Gestaltung der Umweltpolitik (policy) und der Erreichung der nachhaltigen Entwicklung sind. Die nachhaltige Entwicklung trägt dazu bei, die gegenwärtigen Schwierigkeiten zu überwinden und Umweltprobleme zu lösen. Durch die Miteinbeziehung der Öffentlichkeit in Kommunikations- und Entscheidungsprozesse verändern sich auch die Rollen der Behörden auf verschiedenen Ebenen sowie die des Faches. Die Autorin bedient sich der Argumente, die von Offe, Kitschelt, Hannah Arendt und Beck vorgelegt werden, sowie jener, die in den Werken anderer Autoren vorkommen, die sich für eine Assoziations- und Deliberationsdemokratie einsetzen.

Grundausdrücke: *policy, politics, polity, Demokratisierung, politische Arenen, nachhaltige Entwicklung*